

prikazi–recenzije

Reviews – Critiques

Žarko Dadić, *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim obzirom na egzaktne znanosti): Knjiga V.: Pretpreporodno doba*. Zagreb: Izvori, 2018, 452 str.

Izdavačka kuća Izvori objavila je u studenom 2018. novu knjigu akademika Žarka Dadića, uglednoga povjesničara znanosti i voditelja Zavoda za povijest i filozofiju znanosti HAZU. Nova knjiga *Pretpreporodno doba* pripada seriji *Povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata (s osobitim obzirom na egzaktne znanosti)*, započetoj 2015. godine, za koju sam autor kaže kako predstavljaju njegovo životno djelo. Ova serija koja će po završetku sadržavati osam knjiga predstavlja prvi pokušaj da se cjelokupna povijest znanosti i prirodne filozofije u Hrvata prikaže na tako opširan način. Peta knjiga *Pretpreporodno doba* donosi obilje novih podataka i analiza razvoja znanosti u svijetu i kod nas, prikaze znanstvenih prilika, nastanak kulturnih institucija te brojne znanstvene životopise. U svakoj od knjiga ovoga djela autor koristi vlastita istraživanja koja je provodio tijekom cijeloga radnoga vijeka, koja je sada dopunio za svrhu pisanja ovoga opsežnoga djela. Koristio je i dosadašnja istraživanja drugih istraživača, ali ih je kritički razmotrio.

Ovaj niz knjiga zamišljen je široko, pa sadržava povijest prirodnih i matematičkih znanosti te tehnike i medicine. Premda je naglasak na povijesti matematike, fizike i astronomije, znatno je prošireno područje istraživanja.

Dodavanjem skupa bliskih znanstvenih područja dodatno je obogaćen ovaj niz čineći ga zanimljivim i širemu krugu čitatelja. Kako su sve te znanosti u ranijem razdoblju bile povezane s filozofijom, a osobito s prirodnom filozofijom, u njima se razmatra i filozofija. Sve knjige ove serije imaju neka zajednička obilježja, osobito u smislu pristupa povijesti znanosti, te shvaćanju odnosa znanosti i filozofije. One razmatraju razvoj znanosti u interakciji s filozofijom. Autor smatra da povijest znanosti i filozofije stoje u komplementarnom odnosu te kao takve jedna i druga uzajamno se nadopunjuju. U vezi sa sukobima unutar prosvjetiteljskoga pokreta autor razmatra i važno pitanje u kojem su smislu prosvjetiteljske, dakle zapravo filozofske ideje, poput empirizma, senzualizma, (radikalnoga) materijalizma i ateizma, (izravno) utjecale na razvoj prirodnih znanosti u tom razdoblju. Ali i obrnuto, u kojem je smislu taj razvoj utjecao na spomenute ideje. Premda se često kaže da između pojedinih filozofskih teza i snažnoga prirodnoznanstvenoga razvoja u prosvjetiteljstvu vlada stanovita usporednost, to ipak nije posve tako. Odnosi su višeslojni i znatno zamršeniji. Ni unutar samoga prosvjetiteljskoga pokreta nema naime jedinstva. Jer neki jesu radikalni materijalisti i ateisti, poput La Mettriea, Helvétiusa i Holbacha, a neki su deisti i protivnici takva materijalizma, poput Voltaira ili D'Alemberta. A slično je i među prirodnoznanstvenicima: neki prosvjetiteljske ideje prihvaćaju, a drugi ih ipak ne prihvaćaju, poput primjerice Eulera, u vezi s kojim autor spominje poznatu anegdodu s Diderotom koja se dogodila 11. lipnja 1773. u Sankt Peterburgu u vezi s dokazom Božje opstojnosti. Što se pak tiče razdoblja nakon prosvjetiteljstva, o kojem je riječ u petoj knjizi, a koje traje otprilike od Francuske revolucije 1789. pa do preporoda godine 1835., tu je od-

nos između filozofije s jedne strane i prirodnih znanosti s druge nešto jasniji: naime, znanstveno istraživanje sve očiti-je napušta svaku filozofsku problematiku ili, drugačije rečeno, tu problematiku ostavlja po strani. Kao da se prirodne znanosti sve više nastoje osamostaliti u odnosu na filozofiju, u smislu da im filozofija nije potrebna. Filozofska pitanja prepuštaju se filozofima. Osim ako upravo to osamostaljivanje nije samo sobom jedna određena filozofija.

Kroz čitavu seriju vidljiva je težnja autora da se povijesti znanosti i filozofije uzajamno usklade te dovedu u određenu vrstu ravnoteže koja bi jasnije pokazala međusobne utjecaje, te posebno naglasila one koncepcije i ideje koje su imale ključnu ulogu u daljnjem razvoju. Kroz taj specifičan pristup (koji kod nas najčešće nije samorazumljiv) autor pišući ovu seriju u svim njezinim dijelovima služi se jedinstvenom koncepcijom i metodologijom izlaganja složene i raznolike građe. Svaka započinje uvodnim poglavljem u kojem se prikazuje opći svjetski razvitak znanosti i filozofije, da bi se u taj sklop moglo uvrstiti ulogu Hrvata. U djelu autor razmatra i pravi jasnu distinkciju između dva aspekta znanosti i prirodne filozofije u Hrvata, i to doprinos Hrvata svjetskom razvitku, posebno u tiskanim i rukopisnim djelima, te zastupljenost znanosti i filozofije u hrvatskom društvu.

Knjiga *Pretpreporodno doba* opisuje period intenzivnoga razvoja znanosti u kojem prvo prosvjetiteljske ideje oblikuju i potiču razvoj znanstvene sredine, a potom se u znanosti pojavljuju nove tendencije prema specijalizacijama i podjelama između raznih disciplina, koje pokazuju težnju prema autonomnomu razvoju. Uspostavlja se prototip nove orijentacije znanstvenih istraživanja, koja postupno napušta oslonac filozofije, te se utemeljuje novi model razvitka znanstvenih istraživanja.

U petoj knjizi *Pretpreporodno doba* opisuje se u to doba sve više prisutna po-

treba da se znanost primijeni na razne životne probleme. U Europi se otvaraju visoke škole novoga tipa — politehnike, što je bitno utjecalo na izobrazbu znanstvenika.

U tom razdoblju mnogi hrvatski znanstvenici još uvijek su djelovali uglavnom u europskim znanstvenim centrima Beču i Rimu, a najveći broj njih djelovao je u znanstvenim središtima u Mađarskoj i Slovačkoj (Budim, Pešta, Trnava i Košice) pa su u tim središtima u znanstvenom pogledu imali važnu ulogu koju autor opisuje. U hrvatskim zemljama tada nije bilo istaknutih znanstvenih središta, ali je postojao znatan utjecaj zbivanja iz stranih zemalja, što se u knjigama detaljno analizira. Hrvati su u tom razdoblju, po posljednji puta gotovo u potpunosti svoj najuspješniji znanstveni i nastavni rad obavljali u stranim sredinama. Nakon pretpreporodnoga razdoblja situacija se mijenjala i započeli su intenzivni naponi za ustroj znanstvenih središta u Hrvatskoj.

Sadržaj pete knjige *Pretpreporodno doba* poglavljima prati tri glavne tematske cjeline: znanstveni i nastavni rad hrvatskih znanstvenika izvan domovine, zbivanja na hrvatskom etničkom prostoru te razvoj školstva na hrvatskim područjima. Rezultati istraživanja sistematizirani su u trideset i šest poglavlja, koja detaljno prikazuju niz različitih tema. Analiziraju se meteorološki, geofizički, astronomski i astrološki zapisi, opisuju opažanja rijetkih astronomskih pojava, novi tehnički izumi, razvoj školstva i javnoga zdravstva te nastanak prve medicinske literature na hrvatskom jeziku te rad medicinskoga studija na Liceju u Zadru i medicinski tečajevi u Dalmaciji. Opširno se prikazuju prilike u školstvu, državnom i onom u organizaciji crkvenih redova (isusovačkom, franjevačkom, dominikanskom, pijarističkom). Također se u petoj knjizi obrađuje važna islamska sastavnica povijesti znanosti u Hrvata. Ona se opisuje u nekoliko

poglavlja, a posebno se prikazuje tursko otvaranje zapadnoj Europi na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće, te njegovi odrazi u Bosni. Pored toga, peta knjiga donosi niz znanstvenih biografija istaknutih hrvatskih prirodoslovaca, filozofa i kulturnih djelatnika. Spominju se i opisuju: Tomaš Mikloušić, Antun Rožić, Ambroz Matić, Nikola Hadžić, Ivan Luka Garanjin, Marko Antun Horvatović, braća Mitterpacher, Josip Franjo Domin, Franjo Bruna, Mirko Danijel Bogdanić, Ivan Paskvić, Anton Mario Lorgna i drugi.

Zaključno se može kazati da ova serija knjiga, koja donosi obilje novih autorovih istraživanja, predstavlja veliko obogaćenje dosadašnjih spoznaja o razvoju znanosti i prirodne filozofije Hrvata. Zanimljiva je širemu krugu akademski obrazovanih čitatelja, jer povezuje danas odvojena humanistička i prirodoslovna područja. Ukazuje na zajedničko polazište te podsjeća na ključnu ulogu matematike, fizike i filozofije u nastanku moderne znanosti, vjerojatno najvažnijega događaja u nastanku modernoga društva. Ove knjige izvrsno su štivo ne samo za znanstvenike, nego i studente, posebice one koji započinju istraživati vlastito nasljeđe. Opsežnim znanstvenim istraživanjima autor pokazuje da povijest znanosti nije dokolica za erudite. Kroz svoje tekstove iz povijesti znanosti u Hrvata autor uspješno uspostavlja poveznice prema drugim kulturnim i civilizacijskim razvojem, primjerice islamskom. Premda je znanost univerzalna, ovaj niz knjiga koje cjelovito prikazuju znanstvenu baštinu u Hrvata također odražava misao da je ona kao segment kulturne baštine ujedno i važan dio našega nacionalnoga identiteta. Objavljivanjem ovoga niza knjiga naša kulturna sredina po prvi puta dobiva jedinstvenu sintezu povijesti znanosti i prirodne filozofije.

Marijana Borić

Ivan Koprek (ur.), *Nepotizam, sukob interesa i poslovna etika*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2018, 204 str.

Najnoviji zbornik radova Centra za poslovnu etiku, koji djeluje pri Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, izišao je iz tiska u listopadu 2018. u biblioteci Munus. Knjiga donosi četrnaest priloga koji su bili izlagani 24. veljače 2018. na simpoziju Centra s temom *Nepotizam, sukob interesa i poslovna etika*. Ta tema o kojoj se govorilo i raspravljalo aktualna je uvijek, a u našim prilikama i više nego zanimljiva, pa je privukla kao i do sada različite profile zainteresiranih: pravnike, ekonomiste, politologe, filozofe, teologe, studente i dr.

Na samom početku pravnica Ivana Đuras *Formalni okvir sukoba interesa* prikazala je pravne aspekte sukoba interesa. Autorica navodi da pojam sukoba interesa, koji svakako uključuje i nepotizam kao jedan od svojih javnih oblika, obuhvaća niz različitih životnih situacija u kojima se može zateći pojedinac u trenutku preuzimanja neke javne/državne dužnosti ili tijekom njezina obnašanja. Đuras navodi Konvenciju Ujedinjenih naroda o suzbijanju korupcije, koja je usvojena 2003. godine i koja je za Republiku Hrvatsku na snazi od 2005. godine. Nadalje, autorica navodi pravne akte, odnosno zakone koji se tiču navedene problematike. Članak donosi i legislativu sprječavanja sukoba interesa i ustavnosudsku praksu te analizira predmete prethodno razmotrene pred Povjerenstvom za odlučivanje o sukobu interesa i upravnim sudovima.

U tekstu *Nepotizam, kronizam i favorizam te njihove posljedice* Nediljka Rogošić objašnjava navedene pojmove i iznosi posljedice koje oni mogu imati u javnom sektoru. Autorica naglašava da svrha rada nije kritički osvrt na te pojave, nego poticaj za podizanje etičnosti